

تأثیر قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها بر توثیق دارایی‌های دیجیتال

نسرین طباطبایی حصارى*
غزاله صحرانورد**

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۱۶

چکیده

با ظهور دارایی‌های دیجیتال به‌عنوان طبقه جدیدی از اموال و افزایش روزافزون ارزش اقتصادی آنها، برای دارندگان این نوع از دارایی‌ها، نیاز به توثیق آنها به‌منظور اخذ تسهیلات در نظام بانکی و به‌تبع ضرورت تنظیم احکام خاص در این زمینه را فراهم آورده است؛ علی‌الخصوص که در عمل، مؤسسات موازی سیستم بانکی با هدف اعطای اعتبار، دارایی‌های دیجیتال را به‌عنوان وثیقه مورد پذیرش قرار داده‌اند. اگرچه امکان توثیق دارایی‌های غیرمادی براساس برخی قوانین قبلی نیز قابل پذیرش است، هدف از این پژوهش، بررسی آثار قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها ۱۴۰۳ بر امکان توثیق دارایی‌های دیجیتال و آثار آن است. این پژوهش با رویکرد تحلیلی و مطالعه تطبیقی به این نتیجه رسید که پذیرش توثیق دارایی‌های دیجیتال به‌موجب ماده ۷ قانون اخیر همسو با اعتباربخشی بیشتر به اصل مالکیت، کارایی مؤثرتر اصل آزادی قراردادی، افزایش امنیت معاملاتی و تجاری‌سازی این نوع از دارایی است و به افزایش سهم اقتصاد رقومی (مندرج در قانون برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه کشور) کمک خواهد کرد؛ به‌موجب این قانون و با استناد به اصل رضایی بودن عقود، حق وثیقه دارایی‌های دیجیتال میان متعاقبین به صرف توافق طرفین (اعم از کتبی یا شفاهی) به وجود می‌آید، اما قابلیت اجرای آن و همچنین حق تقدم وثیقه‌سپاران متعدد در مال واحد، با ثبت وثیقه در سامانه جامع وثایق (مندرج در ماده ۹ ق. ت. م. ت. ز) محقق خواهد شد؛ همچنین تمام مراحل اجرای حق وثیقه بر طبق سامانه مذکور صورت خواهد گرفت، اگرچه برخی نارسایی‌های سامانه مذکور و ویژگی‌های خاص دارایی‌های دیجیتال نیازمند تدوین مقررات خاص است.

کلید واژگان:

تضمین، رهن، ایجاد حق وثیقه، قابلیت استناد حق وثیقه، مال غیرمادی.

* دانشیار، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

nasrintaba@ut.ac.ir

** دانشجوی دکتری، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

Copyright: ©2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقدمه

در راستای وظیفه واسطه‌گری بانک‌ها، نظام بانکی با خطراتی از منظر بازپرداخت به‌موقع تسهیلات پرداختی به مشتریان مواجه است که ضروری است با اتخاذ تدابیر مناسب سامان‌دهی شود؛ از جمله این تدابیر اخذ وثیقه از تسهیلات‌گیرنده است تا در صورت عدم قدرت بر بازپرداخت تسهیلات، با وصول طلب خود از محل دارایی‌های مورد توثیق، بتواند ریسک معاملاتی خود را به حداقل برساند. با این حال، مفهوم و مصادیق مال در قلمرو زمان، ثابت نبوده و همواره به موازات تحولات اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی، با بسط مفهومی و مصداقی همراه بوده است؛ از جمله به‌دنبال تحولات روابط تجاری ناشی از پیدایش فضای مجازی، مفاهیم جدیدی از قبیل «دارایی‌های دیجیتال» پدید آمده است.^۱ دارایی‌های دیجیتال به هر موجودیت رقمی (دیجیتال) اطلاق می‌شود که حاکی از ارزش یا حق مالی است و در فضای مجازی قابل تولید، نگهداری، انتقال و معامله است.^۲

ظهور دارایی‌های دیجیتال و افزایش ارزش اقتصادی آنها، نظام حقوقی ایران را با این مسئله مواجه ساخته است که تأمین‌کنندگان مالی از جمله بانک‌ها چگونه می‌توانند این دارایی‌ها را به وثیقه بگیرند به طوری که بانک تسهیلات‌دهنده با اخذ این دارایی‌ها به‌عنوان وثیقه، در صورت عدم ایفای تعهدات توسط اعتبار‌گیرنده بتواند از این محل، طلب خود را برداشت نماید؟

با وجود آنکه در برخی مقررات بانکی و به‌صورت موردی، امکان اخذ وثیقه از اموال غیرمادی به‌منظور کسب اعتبار و اعطای تسهیلات به رسمیت شناخته شده است. از جمله قانون «عدم الزام سپردن وثیقه‌ی ملکی به بانک‌ها و دستگاه‌ها و سایر مؤسسات و شرکت‌های دولتی به‌منظور تسهیل امر سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال بیشتر در طرح‌های تولیدی و صادراتی مصوب ۱۳۸۰» و «قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی و کاهش هزینه‌های طرح و تسریع در اجرای طرح‌های تولیدی و افزایش منابع مالی و کارایی بانک‌ها مصوب ۱۳۸۶» - همچنان بانک‌ها در این خصوص با چالش‌هایی روبه‌رو هستند؛ به‌ویژه آنکه مقررات مزبور ناظر به اخذ تسهیلات در طرح‌های تولیدی و صادراتی حسب مورد بوده و در همه موارد اخذ تسهیلات قابل استناد نیست؛ از جمله این چالش‌ها در نظام حقوقی ایران، با وجود مقررات متعدد و

۱. عبدی‌پور فرد، ابراهیم و مرتضی وصالی ناصح، «توسعه مفهوم و مصادیق مال در فضای مجازی (مطالعه تطبیقی مالیت داده‌های رایانه‌ای در حقوق اسلام، ایران، ایران و کامن‌لا)»، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، د. ۴، ش. ۱، ۱۳۹۶، ص. ۹۵.

۲. ماده ۳-۱ نظام‌نامه رمز ارز اعم از ایجاد رمز ارز ملی و سامان‌دهی کاربری رمز ارزهای جهان روا.

بعضاً متعارض در خصوص اعتبار معاملات با محوریت دارایی‌های دیجیتال^۱، این مسئله همچنان مورد تردید است؛ مضافاً بر اینکه امکان ترهین دارایی‌های دیجیتال باتوجه به قواعد سنتی عقد رهن در خصوص لزوم عینیت رهینه (ماده ۷۷۴ ق. م) و قابلیت قبض فیزیکی آن (ماده ۷۷۲ ق. م) در حاله‌ای از ابهام است و دارایی‌های دیجیتال به دلیل ماهیت ناملموس خود، حتی در فرضی که معرف یک مال ملموس و واقعی در عالم خارج‌اند (دارایی دیجیتال دارای پشتوانه)، واجد هیچ‌یک از دو شرط اخیر نیستند و همین مسئله باعث افزایش ریسک معاملاتی و کاهش اطمینان برای بانک تسهیلات‌دهنده می‌شود.^۲ همچنین در صورتی که توثیق این نوع از دارایی‌ها پذیرفته شود، شرایط ایجاد حق وثیقه نسبت به طرفین، استقرار و قابلیت استناد آن در برابر ثالث، نحوه تعیین حق تقدم وثیقه‌پذیران متعدد در مال واحد و همچنین اجرای آن حق، مباحثی است که به تعیین تکلیف حقوقی نیاز دارد و باتوجه به ویژگی‌های خاص این نوع از دارایی‌ها (از جمله غیرملموس بودن، تملک یا تصرف از طریق دسترسی به حق کنترل و قابلیت نقل و انتقال متمایز با اموال سنتی) با چالش‌هایی روبه‌رو است.

باوجود حرکت پیشنهادات اصلاحی برخی قوانین در حوزه‌های مختلف و به‌طور خاص در حقوق بانکی مبنی بر عدم الزام وثیقه‌پذیران و بانک‌ها به پذیرش وثایق مادی به‌ویژه با تصویب قانون تأمین مالی تولید و زیر ساخت‌ها در سال ۱۴۰۳ و توسعه قلمرو دارایی‌های قابل توثیق به‌موجب ماده ۷ این قانون این سؤال ایجاد می‌شود که ارتباط میان نهاد حقوقی «رهن» و «وثیقه» چیست؛ آیا عمل حقوقی مذکور در مقررات فوق، همان عقد رهن است یا قالبی غیر از عقد رهن در توثیق اموال غیرمادی از جمله دارایی‌های دیجیتال ایجاد شده است؟

در جهت پاسخ به چالش‌های حقوقی اخیر، کشورهای مختلف و سازمان‌های بین‌المللی مربوطه تلاش‌هایی نموده‌اند که حاصل آن در قالب قوانین و اسناد مختلف قابل مشاهده است؛ از جمله در نظام حقوقی ایران با تصویب قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها مصوب ۱۴۰۳/۰۲/۱۱، امکان توثیق کلیه اموال و دارایی‌ها (از جمله دارایی‌های دیجیتال) به رسمیت شناخته شده و احکام و مقرراتی در خصوص

۱. مانند ماده ۱ تصویب‌نامه هیئت وزیران در خصوص «شرایط استفاده از رمزارزها» ۱۳۹۸/۰۵/۱۳، مصوبه درخصوص «دارندگان دستگاه‌های استخراج رمزارز» ۱۳۹۹/۰۴/۰۸، ماده ۲۳ «دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر صرافی‌ها» ۱۴۰۰.

۲. طباطبایی حصری، نسرین و سحر آیین‌پرست، «جایگاه نهاد ثبت در تأمین ثبات و وضعیت حقوقی اموال منقول و امنیت معاملاتی با تأکید بر معاملات وثیقه‌ای»، نشریه مطالعات حقوق خصوصی، د. ۵۳، ش. ۳، صص. ۵۸۶ و ۵۸۷.

نحوه ایجاد وثیقه، استقرار و اجرای آن و شرایط شکلی ماهوی حاکم بر این موضوعات تبیین گردیده است؛ به همین مناسبت شایسته است به‌طور جامع به بررسی امکان توثیق دارایی‌های دیجیتال و احکام و شرایط حاکم بر حق وثیقه در این نوع از دارایی‌ها با تکیه بر قواعد مندرج در این قانون پرداخته شود. در این راستا با رویکردی تطبیقی-تحلیلی، در قسمت یکم امکان‌سنجی توثیق دارایی‌های دیجیتال از منظر ق.ت.م.ت. ز، در قسمت دوم احکام و شرایط ایجاد و استقرار حق وثیقه و در قسمت سوم نحوه تعیین حق تقدم و اجرای حق وثیقه از قانون اخیرالذکر استخراج شده است.

۱. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

چرایی امکان‌سنجی توثیق دارایی‌های دیجیتال و اهمیت پذیرش آن در نظام بانکی کشور، با ادله حقوقی، اقتصادی و فنی قابل توجیه است؛

الف) یکی از اهداف نظام حقوقی معاملات توثیقی این است که دامنه‌ی دارایی‌های قابل استفاده در توثیق را برای تضمین امنیت بیشتر در معاملات و تسهیل اعطای وام‌های کم‌هزینه، گسترش دهد؛^۱ همان‌طور که «قانون عدم الزام سپردن وثیقه ملکی به بانک‌ها و دستگاه‌ها و سایر مؤسسات و شرکت‌های دولتی به‌منظور تسهیل امر سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال بیشتر در طرح‌های تولیدی و صادراتی ۱۳۸۰» در جهت تحقق این هدف تصویب شد. این مهم نه‌تنها کمبود سایر دارایی‌های مادی را جبران خواهد کرد و منجر به پذیرش وثایق خارج از حوزه‌ی ملی کشورها خواهد شد، بلکه افزایش امنیت در سرمایه‌گذاری‌های داخلی و بین‌المللی را در پی خواهد داشت. درحالی‌که اگر توثیق این اموال را نپذیریم، در چنین مواردی یا طلبکار بدون تضمین باقی می‌ماند یا تسهیلات‌دهنده به‌دلیل عدم وجود تضمین مناسب برای بازپرداخت دیون در سررسید، اصلاً حاضر به اعطای تسهیلات نمی‌شود.

ب) اگرچه در نظام‌های مختلف حقوقی به‌طور سنتی در مقوله‌ی حق مالکیت، تمرکز بر روی اموال ملموس و مادی بوده^۲ اما در عصر حاضر، شاهد خلق مفاهیم جدیدی مانند مالکیت مجازی

۱. عباسی‌منش، حمیدرضا، «حق وثیقه در اموال فکری و ارائه الگوی بهینه (مطالعه تطبیقی در الحاقیه راهنمای قانونگذاری آنسیترال در مورد حقوق وثیقه در اموال فکری و قانون متحدالشکل تجاری آمریکا و حقوق ایران)»، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده حقوق ۱۳۹۷، ص. ۴۰.

۲. بادینی، حسن و جواد شیخ‌سیاه، «از حق مالکیت تا حقوق مالکیت، بررسی تطبیقی سیر تحول مفهوم مالکیت»، حقوقی تطبیقی، د. ۱، ش. ۱، ۱۳۸۹، صص. ۶ و ۷.

هستیم.^۱ بنابراین از آنجا که اموال دیجیتال همانند اموال مادی، دارای ظرفیت ایجاد حقوق متنوع با درجات مختلف برای صاحبانش است، در کنار سایر انتفاعاتی که برای این نوع از اموال متصور است، امکان توثیق آن نزد وثیقه‌پذیر به‌عنوان تضمین بازپرداخت دیون ممکن به‌نظر می‌رسد.^۲

(ج) با استناد به نظریه «کارایی»، با پذیرش توثیق دارایی‌های دیجیتال، نه‌تنها منافع واقعی، بلکه منافع مالی این‌گونه از اموال جاری می‌شود و حمایت کامل از صاحبان این اموال حاصل می‌گردد^۳ که این مسئله به تولید ثروت بیشتری منجر خواهد شد.^۴ همچنین مطابق «اصل هزینه اتکا»، در فرضی که شخصی برای تحصیل دارایی‌های دیجیتال متحمل هزینه‌هایی می‌شود، این هزینه زمانی از نظر اقتصادی برای او کارآمد خواهد بود که بتواند با اتکا به آن، از تمام مزایای اقتصادی مال از جمله توثیق آن جهت اخذ اعتبار و تضمین بازپرداخت تعهدات خود بهره‌مند شود.^۵

(د) از نظر فنی نیز زیرساخت‌های فناوری دارایی‌های دیجیتال (فناوری بلاک‌چین به‌طور خاص) برای به حداقل رساندن خطر و تقلب طراحی شده‌اند و ریسک‌های معاملاتی را به حداقل می‌رسانند. لذا مزایای مذکور، وثیقه سپاری دارایی‌های دیجیتال را در مرکز توجه صاحب‌نظران قرار داده است؛ از جمله در حقوق ایران ارزش دیجیتال پیمان به‌منظور پاسخ‌گویی به نیاز معامله‌گران بازارهای دیجیتال توسط شرکت ققنوس راه‌اندازی شده است که توسط چهار بانک ملی، ملت، پارسیان و پاسارگاد پشتیبانی می‌شود و صاحبان این توکن می‌توانند با وثیقه‌سپاری آن، اعتبار یا وام اخذ نمایند.^۶ همچنین سامانه توثیق الکترونیکی دارایی (ست) بانک صادرات، با پذیرش تمام دارایی‌های افراد (اعم از مادی و غیرمادی) به‌عنوان وثیقه، به مشتریان خود وام اعطا می‌نماید.^۷

۱. پناهی، مهدی، علی نجاد الماسی، احمد شمس و محمود رضا محمد طاهری، «مؤلفه‌ها و اصول حقوقی حاکم بر مالکیت در فضای مجازی»، فصلنامه علمی تحقیقات حقوقی آزاد، د. ۱۳، ش. ۴۸، ۱۳۹۹، ص. ۲۴.

۲. ذوالفقاری، سهیل و محمد ابوعطا و حمید مسجدسرای، «تأملی بر توثیق سهام در شرکت‌های سهامی»، تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، د. ۱۱، ش. ۴۲، ۱۳۹۷، ص. ۱۹۳.

3. Gervais, Daniel J., "The Internationalization of Intellectual Property: New Challenges from the very Old and the very New", *FORDHAM INTELL. PROP. MEDIA & ENT. L.J.*, Vol. 12, No. 4. 2002, P.45.

۴. باقری، محمود و محمود جعفری چالستری، «تحلیل اقتصادی رهن اموال فکری»، نشریه تحقیقات حقوقی، ش. ۶۲، ۱۳۹۲، ص. ۳۷۹.

۵. صادقی، محسن، «تئوری موازنه استاد جعفری لنگرودی؛ تحلیل اقتصادی رأی وحدت رویه شماره ۸۱۰ دیوان عالی کشور (۱۴۰۰/۰۳/۰۴)»، دو فصلنامه نقد و تحلیل آراء قضایی، د. ۲، ش. ۴، ۱۴۰۲، ص. ۹۲.

۶ قابل مشاهده در: kuknos.ir/loan-with-paymon، آخرین بازدید ۱۴۰۳/۰۵/۱۱

۷ قابل مشاهده در: <https://set.bsi.ir/home>، آخرین بازدید ۱۴۰۳/۰۵/۱۱

اگرچه بررسی نظام حقوقی ایران نشان می‌دهد علی‌رغم دیدگاه‌های حقوقی مبنی بر پذیرش اعیان برای توثیق، این نظام ضرورت وثیقه‌سپاری اموال غیرمادی را دریافته و این موضوع به‌صورت موردی در برخی قوانین پیش از قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت قابل مشاهده است، مسائل اخیر مقنن را بر آن داشت تا با تصویب قوانین جدید، زمینه را برای پذیرش این نهاد فراهم آورد؛ از جمله، «قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها» مصوب ۱۴۰۳/۰۲/۱۱ مجلس شورای اسلامی که با هدف بهبود دسترسی به تأمین مالی بیرونی از طریق توسعه دامنه وثایق در ماده ۷ خود توثیق انواع اموال و دارایی‌ها (از جمله دارایی‌های دیجیتال) را به رسمیت شناخته و از این طریق، مبنای قانونی در جهت پذیرش توثیق این اموال به‌عنوان یکی از مصادیق اموال غیرمادی در حقوق ایران ایجاد شده است. هرچند علی‌رغم اطلاق ماده ۷ درخصوص وثیقه‌سپاری کلیه اموال و دارایی‌ها اعم از اموال مادی و غیرمادی، عنوان قانون و ماده یک که ناظر بر تأمین مالی تولید و زیر ساخت است این ابهام را به وجود می‌آورد که این توسعه قلمرو اموال قابل توثیق صرفاً ناظر بر امکان توثیق این دارایی‌ها در طرح‌های تولید و طرح‌های زیرساختی است. اما حتی در صورت پذیرش دیدگاه اخیرالذکر، قانون مزبور بدون تردید حرکت نظام حقوقی ایران در پذیرش قابلیت توثیق این اموال را نشان می‌دهد.

همسو با حرکت اصلاحی قانون ت.م.ت. ز، در بند (چ) ماده ۶۶ قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی مصوب ۱۴۰۳/۰۴/۱۸ به‌منظور افزایش سهم اقتصاد رقومی از تولید ناخالص ملی مقرر شده: «به‌منظور تأمین منابع مالی برای توسعه اقتصاد رقومی و دانش بنیان و امکان مشارکت تمامی مردم، وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف است با همکاری وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات نسبت به فراهم آوردن امکان پذیرش شرکت‌های فعال این حوزه در بازار اوراق‌بهادار با ایجاد بهابازار (بورس) تخصصی، استقرار شاخص‌های بهابازار (بورسی) ویژه، ایجاد ابزارهای مالی جدید و پذیرش دارایی‌های رقومی و نیز پذیرش کلیه اموال و دارایی‌ها اعم از عین، منفعت، طلب و حقوق مالی، اموال منقول و غیرمنقول، سرقتی، حق اکتشاف، اموال مادی و غیرمادی نظیر واحدهای مسکونی یا تجاری شهری یا روستایی، زمین‌های کشاورزی، ماشین آلات و تجهیزات تولیدی، فلزات گران‌بها، اوراق‌بهادار، عواید قابل تصرف از سهام، عواید قابل تصرف از قراردادهای یا اجرای طرح (پروژه) ها، مانده پاداش پایان خدمت و ذخیره مطالبات کارکنان، حقوق و مزایای مستمر دریافتی، مطالبات قراردادی، نشان تجاری (برند)، مالکیت‌های فکری، یارانه‌های نقدی و موجودی انبار (مواد اولیه یا محصول) واحدهای تولیدی از سوی مؤسسات اعتباری، صندوق‌های مالی و سازمان بورس و اوراق‌بهادار با قابلیت تبادل در بازار در فرایندهای

اعتبارسنجی، وثیقه‌گذاری، ضمانت و پذیره‌نویسی با رعایت قوانین و مقررات مربوط از جمله قانون تسهیل صدور مجوزهای کسب‌وکار اقدام نماید».

اگرچه مسئله توثیق اموال غیرمادی در مقالات متعددی مورد بررسی قرار گرفته، به توثیق دارایی‌های دیجیتال که ویژگی‌های خاص آن احکام متفاوتی برای آن می‌طلبد، به‌طور مستقل در نوشته‌های موجود آن هم از منظر قانون تأمین مالی و توسعه زیرساخت مصوب ۱۴۰۳ پرداخته نشده است. لذا در این نوشتار به بررسی ابعاد توثیق دارایی‌های دیجیتال و قواعد و شرایط حاکم بر ایجاد، قابلیت استناد، حق رجحان و اجرای حق وثیقه در این اموال با استخراج احکام مربوطه مندرج در ق.ت.م.ت. ز پرداخته خواهد شد.

۲. پذیرش امکان وثیقه‌سپاری دارایی‌های دیجیتال به موجب ماده ۷ ق.ت.م.ت. ز

در حقوق ایران با وجود سلطه‌ی دیدگاه مبنی بر پذیرش اعیان برای توثیق مطابق قانون مدنی، علاوه بر پیشنهادهای اصلاحی و تدوین قوانین جدیدالتصویب در این حوزه که در ادامه بررسی خواهد شد- امکان توثیق دارایی‌های غیرمادی به صورت موردی در برخی قوانین قدیمی‌تر در حوزه حقوق بانکی قابل مشاهده است؛ از جمله «دستورالعمل نحوه اعطای تسهیلات ویژه به طرح‌های اختراعی و ابتکاری مصوب ۱۳۶۶/۰۴/۱۳»، «دستورالعمل اجرایی عملیات پولی و بانکی در مناطق آزاد تجاری- صنعتی شورای پول و اعتبار مصوب ۱۳۷۹/۰۶/۱۳»، ماده ۷ آیین‌نامه فصل سوم «قانون عملیات بانکی بدون ربا» مصوب ۱۳۶۲/۱۰/۱۴ هیئت‌وزیران، ماده ۲ «آیین‌نامه صدور ضمانت نامه و ظهرنویسی از طرف بانک‌ها مصوب ۱۳۸۲» و «قانون عدم الزام سپردن وثیقه ملکی به بانک‌ها و دستگاه‌ها و سایر مؤسسات و شرکت‌های دولتی به منظور تسهیل امر سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال بیشتر در طرح‌های تولیدی و صادراتی مصوب ۱۳۸۰»، «قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی و کاهش هزینه‌های طرح و تسریع در اجرای طرح‌های تولیدی و افزایش منابع مالی و کارایی بانک‌ها مصوب ۱۳۸۶».

پس از رواج استفاده مردم از دارایی‌های دیجیتال و تصویب برخی مصوبات از جمله «تصویب‌نامه هیئت وزیران در خصوص شرایط استفاده از رمز ارزها مصوب ۱۳۹۸/۰۵/۱۳»، «مصوبه در خصوص دارندگان دستگاه‌های استخراج رمز ارز مصوب ۱۳۹۹/۰۴/۰۸»، «سند تحول مردمی ۱۴۰۰ (ذیل عنوان سرمایه‌گذاری و نظام تأمین مالی)» و «ماده ۲۳ دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر صرافی‌ها مصوب شورای پول و اعتبار بانک مرکزی ۱۴۰۰/۰۳/۰۹»، نیاز به بررسی امکان توثیق این نوع

از دارایی‌ها نزد بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری به منظور اخذ تسهیلات و تعیین احکام و آثار آن در جهت ارتقای نظام مالی و افزایش رشد اقتصادی کشور احساس می‌شد؛ همین مسئله مقنن را بر آن داشت تا با تصویب قوانین جدید، زمینه را برای پذیرش این نهاد فراهم آورد، هرچند صراحتاً دارایی دیجیتال مورد اشاره قرار نگرفته است.

از جمله، «قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها» مصوب ۱۴۰۳/۰۲/۱۱ مجلس شورای اسلامی است که با هدف بهبود دسترسی به تأمین مالی بیرونی از طریق توسعه دامنه وثایق در ماده ۷ مقرر می‌دارد: «کلیه اموال و دارایی‌ها اعم از عین، منفعت، طلب و حقوق مالی، اموال منقول و غیر منقول، اموال مادی و غیرمادی مانند واحدهای مسکونی یا تجاری شهری یا روستایی، زمین‌های کشاورزی شهری یا روستایی، ماشین‌آلات و تجهیزات تولیدی فلزات گران‌بها اوراق بهادار سپرده‌ها و گواهی سپرده‌های ربالی در چهارچوب مصوبات هیئت عالی بانک مرکزی و سپرده‌ها و گواهی سپرده‌های ارزی، عواید قابل تصرف از سهام عواید قابل تصرف از قراردادهای یا اجرای طرح (پروژه)‌های تولیدی و زیربنایی اشیاء، آثار و ابنیه میراثی و تاریخی با مالکیت غیردولتی مانده پاداش پایان خدمت و ذخیره مطالبات کارکنان حقوق و مزایای مستمر دریافتی مطالبات، قراردادی نشان تجاری (برند)، مالکیت‌های فکری، کالاهای بادوام، بیمه‌های مسئولیت، مجوزهای اداری، یارانه‌های نقدی و موجودی انبار (مواد اولیه یا محصول) واحدهای تولیدی در چهارچوب آیین‌نامه اجرایی که حداکثر ظرف سه ماه از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون با پیشنهاد شورا به تصویب هیئت وزیران می‌رسد قابل توثیق می‌باشند». بنابراین این قانون در جهت توسعه قلمرو دارایی‌های قابل توثیق به‌ویژه دارایی‌های غیرمادی (مانند دارایی‌های دیجیتال) گام برداشته است. هرچند همان‌طور که گفته شد علی‌رغم اطلاق ماده ۷ در خصوص وثیقه‌سپاری کلیه اموال و دارایی‌ها اعم از اموال مادی و غیرمادی، عنوان قانون و ماده یک که ناظر بر تأمین مالی تولید و زیرساخت است، این ابهام را به وجود می‌آورد که این توسعه قلمرو اموال قابل توثیق، صرفاً ناظر بر امکان توثیق این دارایی‌ها در طرح‌های تولید و طرح‌های زیرساختی است؛ اما حتی در صورت پذیرش دیدگاه اخیرالذکر، قانون مزبور بدون تردید حرکت نظام حقوقی ایران در پذیرش قابلیت توثیق این اموال را نشان می‌دهد.

همین دیدگاه در بند ۳ ماده ۳ «قانون برنامه هفتم توسعه جمهوری اسلامی ایران» مورد تأیید واقع شده و متن فوق عیناً آورده شده، که البته به دلیل وجود حکمی مشابه در «لایحه وظایف بانک مرکزی» (که در متن نهایی از لایحه حذف شد) تا تعیین تکلیف نهایی در مجمع تشخیص مصلحت نظام، مراعی

گذاشته و سپس از متن نهایی حذف شد؛ همچنین تفوق این دیدگاه در لایحه جدید قانون تجارت نیز که به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و نیازمند تایید شورای نگهبان برای اجرایی شدن است، قابل مشاهده است؛ در فصل هفتم این لایحه تحت‌عنوان «وثیقه تجاری» و در ماده ۱۸۴ این لایحه چنین ادعان شده است: «هر مال منقول یا در حکم منقول مانند مطالبات، ورقه اختراع و حق سرقفلی می‌تواند مورد وثیقه قرار گیرد، مشروط بر اینکه قابل واگذاری به‌غیر باشد». لذا از آنجایی که مصادیق ذکر شده در این ماده حصر نبوده و حکم مندرج در آن، تمام اموال منقول غیرمادی را که قابلیت نقل و انتقال داشته باشند دربرمی‌گیرد، قابل تسری به دارایی‌های دیجیتال نیز خواهد بود.

از منظر حقوق تطبیقی نیز رویکرد اتخاذ شده در ماده ۷ ق.ت.م.ت. ز مطابق با تحول رویکرد جهانی نسبت به توثیق اموال و پذیرش امکان وثیقه‌سپاری انواع دارایی‌ها، اعم از مادی و غیرمادی مندرج در قوانین و اسناد عام مربوط به وثیقه‌سپاری دارایی‌های غیرمادی (از جمله ماده ۸۶ «قانون نمونه‌ی معاملات توثیقی آنسیترال»،^۱ «اصول بانک جهانی در خصوص ورشکستگی و نظام حقوق طلبکار»^۲ و ماده ۹ «قانون متحدالشکل تجاری» آمریکا) و علی‌الخصوص قوانین و اسناد خاص درخصوص امکان توثیق دارایی‌های دیجیتال جهت اخذ اعتبار و تضمین تعهدات و دیون است؛ ازجمله، یکی از مهم‌ترین اقدامات در زمینه امکان‌سنجی توثیق دارایی‌های دیجیتال جهت تضمین بازپرداخت دیون و اعتبارات مالی، «اصول مؤسسه حقوق اروپایی درخصوص استفاده از دارایی‌های دیجیتال به‌عنوان وثیقه ۲۰۲۲»^۳ است که در بند ۱ اصل ۱ این سند، امکان وثیقه‌سپاری تمام انواع دارایی‌های دیجیتال، به‌معنای ایجاد حق عینی برای دارنده و رجحان او نسبت به دیگر طلبکاران، به رسمیت شناخته شده است؛ مثال دیگر «اصول مؤسسه یکنواخت‌سازی حقوق خصوصی درمورد دارایی‌های دیجیتال و حقوق خصوصی ۲۰۲۳»^۴ است که اصول ۱۴ تا ۱۷ این سند، ضمن پذیرش امکان وثیقه‌سپاری دارایی‌های دیجیتال، به احکام و آثار معاملات توثیقی با محوریت این نوع از دارایی‌ها اختصاص یافته است؛ همچنین گروه ویژه قضایی انگلستان در نوامبر ۲۰۱۹ با انتشار سندی در خصوص دارایی‌های رمزنگاری شده و قراردادهای هوشمند، به تبیین این موضوع می‌پردازد که سوابق الکترونیکی (دارایی‌های دیجیتال) می‌توانند به‌عنوان مال تلقی

۱. کمیسیون حقوق تجارت بین‌الملل سازمان ملل متحد.

۲. The World Bank Principles for Effective Insolvency and Creditor Rights System (Revised 2005).

۳. ELI Principles on the Use of Digital Assets as Security 2022.

۴. UNIDROIT Working Group Principles on Digital Assets and Private Law 2023.

شوند و در قالب قراردادهای هوشمند (مشابه کارکرد قراردادهای سنتی)، موضوع حقوق و تعهدات الزام‌آور قانونی برای طرفین قرار گیرند. همچنین در مبحث «توثیق»^۱ این سند، ضمن تأیید امکان توثیق دارایی‌های دیجیتال، احکام و آثار آن مورد بحث قرار گرفته است.

اما بررسی قانون تأمین مالی در خصوص امکان توثیق اموال غیرمادی در حقوق ایران، یک مسئله مهم را به ذهن متبادر می‌سازد و آن تعیین ارتباط میان نهاد حقوقی «رهن» و «وثیقه» است؛ با این توضیح که بارزترین شیوه توثیق قراردادی، رهن است و مفاد مصوبات فوق نیز مبین این امر است که توثیق قراردادی مورد نظر آنها بوده است.

به نظر می‌رسد قانونگذار در «قانون تأمین مالی و تولید زیرساخت‌ها»، به معرفی «عقد وثیقه» به‌عنوان یک عقد نامعین که منطبق با حاکمیت اراده و آزادی طرفین در انعقاد عقود است، پرداخته و در این راستا ضمن عدول از دو شرط لزوم عین معین بودن مال مرهونه (با قید عبارت «دارایی» در تعریف عقد وثیقه^۲ که محدود به دارایی‌های مادی نیست و انواع دارایی‌های غیرمادی از جمله دارایی‌های دیجیتال را دربرمی‌گیرد) و لزوم قبض فیزیکی مرهونه در عقد رهن،^۳ عقد وثیقه را به‌عنوان عقدی که اعم از عقد رهن بوده و تابع شرایط اختصاصی آن نیست، به رسمیت شناخته است. مضافاً بر اینکه در بند الف ماده ۸ این قانون، امکان تجزیه‌پذیری مال مورد وثیقه در صورت بازپرداخت یا ایفای بخشی از تعهدات (بر خلاف ماده ۷۸۳ قانون مدنی)، پذیرفته شده و ذی‌نفع وثیقه مکلف گردیده در چهارچوب قراردادی و در صورت درخواست وثیقه‌سپار، متناسب با بازپرداخت هر بخش از اعتبارات و یا ایفای تعهدات، نسبت به آزادسازی وثیقه مازاد یا جایگزینی آن اقدام نماید.

عدول از قیود مقرر در قانون مدنی در لایحه جدید قانون تجارت نیز قابل مشاهده است؛ بدین ترتیب که در فصل هفتم این لایحه از «وثیقه» تجاری به‌جای «رهن» استفاده شده است و در ماده ۱۸۲ آن مقرر گردیده که امکان توافق بر عدم تسلیم و قبض مال مورد وثیقه وجود دارد که این خود گویای این مسئله است که در عقد وثیقه برخلاف رهن، قبض شرط صحت نیست.

۱. UKJT Legal statement on cryptoassets and smart contracts 2019.

۲. بند «ض» ماده ۱ آن قانون مقرر می‌نماید: «وثیقه مال یا دارایی است که به منظور ایجاد اطمینان ضمانت قرارداد، در گرو قرار داده می‌شود...».

۳. در تبصره ماده ۷ قانون مذکور آمده است: «قبض، شرط صحت قرارداد وثیقه نیست...».

البته این دیدگاه از آنجایی که تعدد در ابزار توثیقی را منجر می‌شود (و این برخلاف دیدگاه اتخاذ شده در اسناد جهانی در خصوص وحدت‌گرایی در ابزار توثیق است)^۱ مورد انتقاد است و بهتر بود قانونگذار به جای تصویب قانون جدید، باتوجه به مبانی فقهی عقد رهن که در آن لزوم عین معین بودن و قبض فیزیکی مال مرهونه مورد اختلاف فقها بوده است،^۲ به اصلاح مواد قانون مدنی در خصوص عقد رهن می‌پرداخت.

۳. ایجاد حق وثیقه بین طرفین و قابلیت استناد آن نسبت به ثالث در ق.ت.م. ت. ز
با اتخاذ رویکرد پذیرش امکان توثیق دارایی‌های دیجیتال در ماده ۷ ق.ت.م. ت. ز که همسو با دیدگاه اتخاذ شده در تدوین اسناد و قوانین عام و خاص بین‌المللی نوین در این زمینه است، تعیین چهارچوب حقوقی وثیقه‌سپاری دارایی‌های دیجیتال از منظر شرایط ایجاد حق وثیقه میان طرفین و نحوه استقرار و تأثیرگذاری آن حق در برابر اشخاص ثالث، حائز اهمیت است.

۳.۱. شرایط شکلی و ماهوی ایجاد حق وثیقه در دارایی‌های دیجیتال

در قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها، باوجود پذیرش توثیق انواع دارایی‌ها از جمله اموال دیجیتال، مقرره خاصی به تبیین شرایط ماهوی و شکلی ایجاد حق وثیقه میان طرفین قرارداد توثیق اختصاص نیافته است؛ لذا در این قسمت و با دید تطبیقی به بررسی شرایط شکلی و ماهوی ایجاد حق وثیقه مندرج در اسناد و قوانین بین‌المللی مربوطه پرداخته خواهد شد تا بهترین دیدگاه منطبق با نظام حقوقی ایران استخراج شود.

۱. در «قانون نمونه بانک اروپایی بازسازی و توسعه در خصوص معاملات توثیقی» مقرر شده است که این سند با هدف ادغام انواع ابزارهای سنتی جهت برقراری حق وثیقه مانند وثیقه همراه با قبض (pledges)، حق حبس (Lien) و وثیقه با انتقال مالکیت و بدون قبض (Mortgages) تدوین گشته و درصدد ایجاد «حق وثیقه واحد» در انواع اموال مختلف (صرف‌نظر از قالب و شکل) است:

European Bank for Reconstruction and Development, "Model Law on Secured Transactions", 2004, Introduction.

همین مقرر در ذیل پاراگراف شماره ۳۷ ماده ۲ قانون نمونه آنسیترال در تعریف حق وثیقه مقرر شده است.
۲. دیدگاه اتخاذ شده در قانون مدنی همسو با نظر مشهور فقهای امامیه در خصوص ضرورت عین معین بودن رهینه و قبض فیزیکی آن نگارش یافته درحالی‌که برخی فقها نظر مخالف دارند؛ از جمله: نجفی، شیخ محمد حسن، **جواهرالکلام**، ج. ۲۵، چ. ۳، تهران: دارالکتاب‌الاسلامیه، ۱۳۷۲ق. ص. ۱۰۳؛ شهید ثانی، **تحریرالروضه فی شرح‌اللمعه**، چ. ۱، قم: موسسه فرهنگی طاهرا، ۱۳۷۵ق. ص. ۱۱۷.

برای مطالعه بیشتر ر.ک به: کریمی، عباس و محمد معین اسلام، «رهن اموال فکری»، نشریه مطالعات حقوق خصوصی، د. ۲۸، ش. ۲، ۱۳۸۷، صص. ۳۱۵-۳۲۴.

گفتنی است که باتوجه به ماهیت و عملکرد متفاوت دارایی‌های دیجیتال نسبت به مال در مفهوم سنتی، «حق کنترل» در این دسته از دارایی‌ها، کارکردی معادل «حق مالکیت یا تصرف»^۱ در اموال منقول مادی دارد.^۲ بنابراین صاحب حق کنترل در دارایی دیجیتال، امکان بهره‌مندی از منافع، انتقال و اعراض (از طریق انتقال حق کنترل) از این دارایی‌ها را دارد؛^۳ در نتیجه شخصی می‌تواند این دسته از اموال را جهت اخذ اعتبار یا تضمین معاملات خود به وثیقه گذارد که با داشتن حق کنترل، مالک مال دیجیتال بوده یا این اختیار را از جانب مالک آن داشته باشد^۴ و به‌منظور ایجاد حق وثیقه، «حق کنترل» خود را بر آن دارایی به وثیقه‌پذیر منتقل کند.

اما ایجاد حق وثیقه در دارایی دیجیتال با انتقال حق کنترل از وثیقه‌سپار به وثیقه‌پذیر چالش‌هایی به‌همراه دارد؛ با این توضیح که اگرچه حمایت کامل از وثیقه‌پذیر محقق می‌شود، در نقطه مقابل، وثیقه‌پذیر با در اختیار داشتن حق کنترل، امکان انجام هر نوع معامله‌ای بر دارایی دیجیتال را به‌دست می‌آورد و این موضوع مالکیت وثیقه‌سپار را، با فراهم آوردن زمینه سوءاستفاده وثیقه‌پذیر از مال، با خطر مواجه می‌کند؛ در این راستا و برای حمایت هم‌زمان از «حق مالکیت» وثیقه‌سپار از یک سو و «حق وثیقه» وثیقه‌پذیر از سوی دیگر، اصول مؤسسه حقوق اروپایی با تغییر معیار «انتقال حق کنترل به وثیقه‌پذیر» به «سلب آن از وثیقه‌سپار» برای توثیق دارایی‌های دیجیتال، پیشنهاد می‌کند که آن حق به شخص ثالث که امین طرفین است منتقل گردد^۵ یا «سلب حق کنترل» بر دارایی دیجیتال با روش‌هایی همچون قفل کردن و مسدود کردن آن دارایی در فضای بلاک‌چین محقق گردد؛ عمشابه این مقرر در «دستورالعمل توثیق اوراق بهادار» مصوب ۱۳۸۹/۰۳/۲۹ هیئت‌مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار که در آن، ثبت وثیقه‌گذاری از طریق تغییر کد مالکیت اموال به کد وثیقه و مسدود نمودن آنها در پایگاه داده‌ها به نفع وثیقه‌گیر به منزله قبض در نظر گرفته شده است، قابل مشاهده است.

1. Ownership or Possession.

2. UK Law Commission, "Digital Assets Final Report", printed in the UK by HH Associates Ltd, 2023, available at: <https://www.gov.uk/government/publications>, last seen 02/20/2024.

3. UNIDROIT Working Group, "Principles on Digital Assets and Private Law", 2023, principle 6 and 7, P. 26,30.

۴. السان، مصطفی و محمد سلیم اردشیری لردجانی، «مطالعه تطبیقی اجرای حق وثیقه منقول در قانون متحدالشکل تجاری آمریکا و حقوق ایران»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ش. ۹۵، ۱۳۹۹، ص. ۱۶۲.

5. ELI 12, "Principles on the Use of Digital Assets as Security", 2022, Comment on Principle 3, P 28, available at: <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-publications/completed-projects/use-of-digital-assets-as-security/>, Last seen 2/10/2024.

6. Lehmann, Matthias and Matthias Haentjens, .Cit, PP 20 and 21.

درخصوص قالب قرارداد موجد حق وثیقه در اموال غیرمادی (از جمله دارایی‌های دیجیتال) دو دیدگاه متعارض در اسناد بین‌المللی و قوانین ملی مرتبط می‌توان یافت:

در برخی اسناد و قوانین به ضرورت انعقاد قرارداد کتبی برای ایجاد حق وثیقه در اموال غیرمادی اشاره شده و از این حیث، عقد وثیقه در این اموال تشریفاتی در نظر گرفته شده است؛ مانند ماده (ب) - ۹- ۲۰۳ «قانون متحدالشکل تجاری آمریکا» و بند ۳ ماده ۶ «قانون نمونه معاملات توثیقی آنسیترا».

اما در مقابل برخی اسناد، بدون اشاره به لزوم انعقاد قرارداد کتبی، صرف توافق شفاهی طرفین بر وثیقه‌سپاری دارایی‌های دیجیتال را به‌عنوان معیار ایجاد حق وثیقه معرفی می‌نمایند؛ مانند اصل سوم سند «اصول مؤسسه حقوق اروپایی درخصوص استفاده از دارایی‌های دیجیتال به‌عنوان وثیقه ۲۰۲۲» که از واژه «توافق»^۱ و بدون اشاره به ضرورت انعقاد قرارداد کتبی استفاده نموده است و اصل چهاردهم «اصول مؤسسه یکنواخت‌سازی حقوق خصوصی در مورد دارایی‌های دیجیتال ۲۰۲۳» که در آن اشاره‌ای به لزوم کتبی بودن قرارداد موجد حق وثیقه نشده است.

در نهایت به نظر می‌رسد از آنجایی که در ق.ت.م.ت. ز، مقرره‌ای به‌طور خاص به تبیین این موضوع نپرداخته است، باید قائل بر این بود که مطابق اصل رضایی بودن عقود و ضرورت تصریح قانونگذار بر تشریفاتی بودن عقود خاص، قرارداد توثیق دارایی‌های دیجیتال، عقدی رضایی است و نیازی به انعقاد قرارداد کتبی یا سایر تشریفات قانونی وجود ندارد.

۳.۲. استقرار و تأثیرگذاری حق وثیقه نسبت به اشخاص ثالث

فلسفه ضرورت تعیین زمان استقرار و تأثیرگذاری حق وثیقه نسبت به اشخاص ثالث اعلام وضعیت حقوقی مال مورد وثیقه است تا اشخاص ثالث که قصد انعقاد قرارداد نسبت به آن مال را دارند، از وضعیت آن مطلع شده و با علم به وجود حق وثیقه بر دارایی دیجیتال، اقدام به انجام معامله نمایند^۲ و از این طریق خطر وجود حق وثیقه مخفی از بین برود.^۳

در اکثریت نظام‌های حقوقی دنیا، دیدگاه مبتنی بر جایگزینی «سیستم ثبت وثایق» به‌جای قبض در اموال مادی، به‌عنوان معیار قابلیت استناد حق وثیقه نسبت به ثالث در دارایی‌های غیرمادی و از جمله

1. Security Agreement

۲. السان، مصطفی و محمد سلیم اردشیری لردجانی، منبع پیشین، ص. ۱۶۳.

3. World Bank Group, **Secured-Transactions-Collateral-Registries-and-Movable-Asset-Based Financing**, Washington; WORLD BANK Publishing, 1nd Ed, 2019, P. 72.

دارایی‌های دیجیتال تفوق یافته؛ از جمله ماده ۹ «قانون متحدالشکل تجاری آمریکا» که با تفکیک مرحله ایجاد و استقرار حق وثیقه برای تکمیل یا استقرار آن حق در اموال غیرمادی و قابل استناد بودن آن نسبت به ثالث، «ثبت» حق وثیقه را به‌عنوان معیار معرفی می‌نماید؛^۱ چراکه با ثبت، یک فرض قانونی بر اطلاع اشخاص ثالث از حق وثیقه ایجاد خواهد شد و به‌تبع این حق در برابر ثالث قابل استناد خواهد بود. همچنین در بند ۱ ماده ۱۸ «قانون نمونه آنسیترال در خصوص معاملات توثیقی» نیز به جایگزینی ثبت به‌جای قبض در توثیق اموال غیرمادی، اشاره شده است.

به‌تبع همین رویکرد، در حقوق ایران و درخصوص ضرورت ثبت حق وثیقه برای قابلیت استناد آن نسبت به ثالث، در قوانین قدیمی‌تر مقرراتی می‌توان یافت که به جایگزینی ثبت با قبض در اموال منقول اشاره شده که اگرچه در آن قوانین صراحتاً به توثیق دارایی‌های دیجیتال اشاره نشده، از مبنای مورد استفاده در آنها می‌توان در توثیق این نوع از دارایی‌ها نیز استفاده نمود؛ به‌عنوان مثال در ماده ۴۲ قانون دریایی، با عدول از شرط لزوم قبض فیزیکی مال برای صحت عقد رهن کشتی، به جایگزینی ثبت به‌جای قبض برای اطلاع اشخاص ثالث از وجود حق وثیقه بر کشتی و قابلیت استناد آن حق در برابر آنان اشاره شده است؛ همچنین ثبت وثیقه‌گذاری اوراق‌بهدار، در دستورالعمل توثیق اوراق‌بهدار ۱۳۸۹، به‌منزله قبض در نظر گرفته شده است.

اما همچنان چالش حقوقی نبود بانک اطلاعاتی جامع درخصوص وضعیت حقوقی اموال منقول و نبود نظام جامع برای ثبت که امکان اطلاع دقیق اشخاص ثالث از آخرین وضعیت مال را فراهم کند، در نظام حقوقی ایران وجود داشت؛^۲ به‌منظور رفع این معضل، در ماده ۹ قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها، سامانه‌ی جامع وثایق، یعنی «سامانه‌ای که کلیه اطلاعات مربوط به فرایندهای توثیق اعم از معرفی مال و دارایی، درخواست ترهین، ارزش‌گذاری، اجرا و آزادسازی وثایق و سایر اطلاعات مورد نیاز را دربرگرفته و به هر وثیقه، یک شناسه یکتا اختصاص می‌دهد»،^۳ معرفی شده است که جهت تکمیل اطلاعات مندرج در آن سامانه درخصوص مال موضوع وثیقه، نه‌تنها به‌موجب بند (الف) ماده ۱۰ قانون اخیر، «کلیه دستگاه‌های اجرایی که اطلاعات مرتبط با مال و دارایی موضوع وثیقه دارند، از جمله سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، دیگر دستگاه‌های تابعه قوه قضائیه و فرماندهی کل انتظامی جمهوری اسلامی ایران،

1. UCC, 9-320(b)(1).

۲. طباطبایی حصاری، نسرین و سحر آیین‌پرست، منبع پیشین، ص. ۵۹۰.

۳. بند (ژ) ماده ۱ قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها.

مکلفن‌اد ظرف سه ماه از تاریخ اعلام وزارت امور اقتصادی و دارایی به آنها ضمن ایجاد زیرساخت‌های لازم و اتصال به سامانه و ثبت اطلاعات و وثایق و اموال مرهون، اقدامات زیر را انجام دهند: ۱. تبادل اطلاعات از طریق سامانه و دریافت درخواست نهاد وثیقه‌پذیر به همراه سایر مدارک مورد نیاز به صورت برخط. ۲. تمهید مقدمات و انجام عملیات تنظیم یا ثبت قرارداد و یا گواهی توثیق و جلوگیری از نقل و انتقال آن به نفع نهاد وثیقه‌پذیر و ارسال برخط نسخه‌ای از مستندات مربوط به عملیات انجام شده به سامانه نظیر سند و یا گواهی توثیق و ممنوعیت نقل و انتقال وثیقه به انضمام مستندات مانند استعلام مربوط به مفاصاحساب و عدم بدهی مالیاتی که در تنظیم اسناد مذکور از مراجع ذی‌ربط اخذ شده است. ۳. انجام اقدامات مربوط به آزادسازی وثایق پس از دریافت برخط درخواست آزادسازی وثایق و ارسال نتیجه اقدامات انجام شده به سامانه». بلکه به موجب بند (ب) و (پ) آن ماده، «نهادهای وثیقه‌پذیر موظف‌اند در فرایند اعطای اعتبار ضمن ایجاد زیرساخت‌های لازم و اتصال به سامانه ظرف شش ماه از لازم‌الاجرا شدن این قانون، اقدامات زیر را انجام دهند: ۱. ارسال برخط قرارداد توثیق و سایر مدارک و مستندات مربوط به انضمام درخواست انجام عملیات تنظیم یا ثبت قرارداد مزبور برای اشخاص موضوع صدر این ماده از طریق سامانه. ۲. ارسال درخواست آزادسازی وثایق از اشخاص موضوع صدر این ماده و نتیجه اقدامات انجام شده به سامانه به صورت برخط» و همچنین «سایر دستگاه‌های اجرایی و نیز اشخاص حقوقی که اطلاعاتی از وثیقه را در اختیار دارند، با اعلام وزیر امور اقتصادی و دارایی، مکلف به انجام تکلیف مقرر در این ماده می‌باشند».

درنهایت نیز در صورت امتناع دستگاه‌ها و اشخاص مذکور در این ماده از انجام تکلیف مقرر، برای شخص خاطی ضمانت اجرای کیفری (حسب مورد شخص حقیقی به مجازات تعزیری درجه شش موضوع ماده (۱۹) قانون مجازات اسلامی و شخص حقوقی به مجازات موضوع ماده (۲۰) قانون مزبور) در نظر گرفته شده است.

البته نکته حائز اهمیت آن است که برخلاف رویه بین‌المللی، سامانه مذکور ثبت را شرط قابلیت استناد حق وثیقه در برابر ثالث به‌طور صریح قرار نداده، بلکه آن را شرط اجرای حق وثیقه لحاظ نموده است. البته از این امر که مقنن ملاک تعیین تقدم و تاخر میان وثایق متعدد را بر مبنای زمان ثبت در سامانه قرار داده است، می‌توان نتیجه گرفت قابلیت استناد در برابر ثالث منوط به ثبت در سامانه است و به این علت مقدم بر سایر وثایق است. اما برای دوری از هر ابهامی لازم بود مقنن به منوط بودن قابلیت

استناد در برابر ثالث به لزوم ثبت در سامانه تصریح می‌کرد. علاوه بر آن، این سامانه با ایراداتی مواجه است که ضرورت دارد در اصلاحات بعدی قانون مرتفع گردد؛

اولاً نهاد متولی برای طراحی و اجرای این سامانه وزارت امور اقتصادی معرفی شده و در بند ج ماده ۱۰ این قانون از رسمیت داشتن ثبت وثیقه پس از پذیرش قطعی آن در سامانه و دریافت شناسه یکتا سخن به میان آمده، در حالی که رسمیت بخشیدن به اسناد در نظام حقوقی ایران به عهده دفاتر اسناد رسمی به عنوان زیرمجموعه سازمان ثبت اسناد و املاک کشور است؛

ثانیاً، مطابق تبصره ۲ ماده ۹، ثبت وثیقه در سامانه پیش‌بینی شده، نافی احکام قانونی ثبت وثیقه در سازمان ثبت اسناد و املاک کشور نیست؛ امری که منجر به تعدد مراجع ثبتی در توثیق اموال منقول خواهد شد.

ثالثاً، با وجود آنکه یکی از مهم‌ترین کارکردهای ایجاد نظام جامع ثبت وثایق، اطلاع‌رسانی به اشخاص در خصوص وضعیت حقوقی مال، مطابق اصل اعلام است، در این سامانه امکان دسترسی اشخاص به اطلاعات اموال پیش‌بینی نشده است.

همچنین ماده ۱۹۰ لایحه جدید قانون تجارت، ضمن معرفی سامانه ثبت وثایق اموال منقول، اذعان می‌دارد: «در مورد اموال دارای سند رسمی، چنانچه وثیقه بودن به‌طور رسمی ثبت نگردد، وثیقه در مورد اشخاص ثالث قابل استناد نیست... در خصوص سایر اموال، قرارداد وثیقه باید در سامانه‌ای متمرکز نزد سازمان ثبت اسناد و املاک کشور که به این منظور ایجاد می‌شود، به ثبت برسد و مراتب در وثیقه بودن مال، جنس، وصف و مقدار آن برای عموم قابل دسترس باشد. ثبت قرارداد وثیقه در سامانه مذکور بر عهده وثیقه‌گذار است. پس از ایجاد این سامانه، وثیقه بدون ثبت در سامانه مذکور، در مقابل اشخاص ثالث قابل استناد نیست...».

بنابراین صرف‌نظر از این مسئله که آیا با توجه به ماهیت دارایی‌های دیجیتال و مبتنی بودن انتقال و توثیق آنها بر فناوری بلاک‌چین - که خود نوعی دفتر توزیع شده اطلاعات است - استفاده از سامانه جامع وثایق برای ایجاد محدودیت در نقل و انتقال آنها ممکن است یا خیر، به نظر می‌رسد مبنای مورد استفاده در این قانون در خصوص تبیین معیار ثبت حق وثیقه جهت قابلیت اجرا، قابل گسترش به حوزه دارایی‌های دیجیتال نیز است.

رویکرد اتخاذ شده در ق.ت.م.ت. ز، متفاوت با رویکرد ماده ۱۹۰ لایحه جدید قانون تجارت است که ضمن معرفی سامانه ثبت وثایق اموال منقول اذعان می‌دارد: «در مورد اموال دارای سند رسمی، چنانچه وثیقه بودن به‌طور رسمی ثبت نگردد، وثیقه در مورد اشخاص ثالث قابل استناد نیست... در خصوص سایر اموال، قرارداد وثیقه باید در سامانه‌ای متمرکز نزد سازمان ثبت اسناد و املاک کشور که به این منظور ایجاد می‌شود، به ثبت برسد و مراتب در وثیقه بودن مال، جنس، وصف و مقدار آن برای عموم قابل دسترس باشد. ثبت قرارداد وثیقه در سامانه مذکور برعهده وثیقه‌گذار است. پس از ایجاد این سامانه، وثیقه بدون ثبت در سامانه مذکور، در مقابل اشخاص ثالث قابل استناد نیست...».

۴. ترتیب حق تقدم در وثایق متعارض

از دیگر مسائل و چالش‌های حقوقی در خصوص وثیقه‌سپاری اموال دیجیتال، در مواردی که وثیقه واحد برای دیون متعدد مورد استفاده می‌گیرد، مسائل حقوقی مربوط به تعیین ترتیب اولویت یا حق رجحان برای دارندگان این حقوق متعارض است؛ اهمیت این مسئله در این است که قواعد و مقررات حق رجحان در وثایق متعدد باید به‌گونه‌ای تعیین گردد تا ذی‌نفع مقدم در حق وثیقه بتواند منافع اقتصادی حق خود را در برابر سایر مدعیان به‌دست آورد.^۱ این موضوع غالباً در زمان اجرای حق وثیقه و در فرضی که ارزش مال موضوع وثیقه برای استیفای طلب تمامی دارندگان کفایت نکند، مطرح خواهد شد.

در حقوق ایران تا قبل از تصویب قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها، بدون توجه به معیار لزوم ثبت حق وثیقه در تشخیص حق تقدم دارندگان حق وثیقه، حق تقدم براساس تقدم یا تأخر قرارداد توثیق تعیین می‌شد؛ اما با تصویب قانون اخیرالذکر که به‌موجب ماده ۹ آن، سامانه جامع وثایق (که پیش‌تر به آن اشاره شد) معرفی شده است، می‌توان گفت معیار «ثبت حق وثیقه» توسط قانونگذار ایران، نه تنها به‌عنوان معیاری برای قابلیت اجرای حق وثیقه است، بلکه به‌عنوان معیار جدیدی برای تشخیص حق رجحان وثیقه‌پذیران متعدد در مال واحد پیش‌بینی گردیده است؛ بنابراین در صورتی که دارایی‌های منقول (اعم از مادی و غیرمادی و از جمله دارایی‌های دیجیتال)، موضوع عقود وثیقه‌ای متعددی واقع شود، بستانکاری که حق وثیقه خود را مقدم بر دیگران تکمیل و ثبت نموده باشد، صرف‌نظر از تاریخ انعقاد قراردادش، نسبت به سایرین حق تقدم دارد.

۱. السان، مصطفی و محمد سلیم اردشیری لردجانی، منبع پیشین، ص. ۱۷۰.

این دیدگاه همسو با اسناد و قوانین نوین در سطح بین‌المللی‌اند که به موجب آنها حق وثیقه در اموال منقول، با ثبت آن حق در سامانه ثبت ملی در برابر اشخاص ثالث قابلیت استناد یافته و مقدم بر دیگر حقوق وثیقه‌ای خواهد شد؛ مثلاً در قانون متحدالشکل تجاری آمریکا^۱ درخصوص تبیین معیار حق تقدم دارندگان حق وثیقه در دارایی منقول واحد، وثیقه‌پذیری را که مقدم بر سایر طلبکاران حق وثیقه خود در دارایی مورد وثیقه را تکمیل و ثبت نموده باشد، بر سایر وثیقه‌پذیران رجحان می‌دهد، حتی اگر تاریخ قرارداد توثیق ایشان موخر بر سایرین باشد.^۲

در ماده ۱۹۰ لایحه جدید قانون تجارت نیز معیار ثبت حق وثیقه (ثبت رسمی در خصوص اموال دارای سند رسمی و ثبت در سامانه متمرکز نزد سازمان ثبت اسناد و املاک کشور در خصوص سایر اموال) به منظور قابلیت استناد حق وثیقه در برابر اشخاص ثالث در نظر گرفته شده است؛ بنابراین باتوجه به اینکه رویکرد غالب در اسناد و قوانین بین‌المللی بر این است که در هر مورد، معیاری که درخصوص قابلیت استناد حق وثیقه نسبت به اشخاص ثالث اتخاذ شده، درخصوص نحوه تقدم وثیقه‌پذیران متعدد در آن دارایی نیز اعمال می‌شود،^۳ می‌توان چنین نتیجه گرفت که در لایحه جدید قانون تجارت نیز ثبت حق وثیقه برای تعیین حق رجحان ذی‌نفعان متعدد حق وثیقه به رسمیت شناخته شده است.

۵. اجرای حق وثیقه در دارایی دیجیتال در ق.ت.م.ت. ز

«وثیقه‌سپاری مال» به طور کلی، نوعی سازوکار حمایتی به منظور افزایش اطمینان وثیقه‌پذیر از معامله انجام شده است که کاربرد آن در عمل، در صورتی که وثیقه‌سپار از عمل به تعهدات قراردادی خود تخلف کند و این موضوع احراز شود، با «اجرای حق وثیقه» به منظور ایفای تعهدات از محل آن و بدین ترتیب دفع ضرر از وثیقه‌سپار نمایان می‌شود. در واقع اجرای وثایق دیجیتال به معنای توانایی وثیقه‌پذیر نسبت به جبران دین مورد نظر (مثلاً تسهیلات معوق بانکی و...) از محل مال دیجیتال مورد وثیقه با توسل به شیوه‌های مختلف قضایی و غیرقضایی است؛ اما اجرای حق وثیقه در این موارد، یعنی در صورتی که مال موضوع وثیقه از انواع دارایی‌های دیجیتال است، قانونگذاران و مجریان را با این سؤال مواجه کرده که باتوجه به

1. UCC, 9-322(a)(3) .

۲. السان، مصطفی و محمد سلیم اردشیری لردجانی، منبع پیشین، ص ۱۵۹.

3. Lohansoon, Erica, **Property Rights in Investment Securities and the Doctrine of Specificity**, Berlin; Springer, Verlag Berlin Heidelberg, 2009, P. 144.

اوصاف و ویژگی‌های این نوع از دارایی‌ها، نظامات عام اجرای وثایق نسبت این اموال نیز قابل اعمال است یا گسترش روزافزون دارایی‌های دیجیتال، مستلزم طراحی نظام خاص اجرای وثایق دیجیتال است؟

به‌طور کلی در نظام‌های حقوقی دنیا، فرایند اجرای وثایق منقول از روش‌های مختلفی از جمله اخذ حکم یا دستور مقام قضایی صالح، صدور سند رسمی یا اسناد لازم‌الاجرا دیگری که از مقامی رسمی مانند سردفتر یا سایر مقامات صالح در این امر صادر شده است، رأی داوری و یا اقدامات شخصی ذی‌نفع که بدون نیاز به دخالت مقامات قضایی یا رسمی انجام خواهد بود، تبعیت می‌کند؛^۱ باوجود آنکه در برخی نظام‌های حقوقی اجرای وثایق دیجیتال تابع نظام عام اجرای وثایق منقول غیرمادی است (مانند قواعد مندرج در قانون متحدالشکل تجاری آمریکا درخصوص اجرای وثایق منقول)، اما گرایش‌ها درخصوص امکان اجرای خودکار حق وثیقه در دارایی دیجیتال ایجاد شده است و بدین ترتیب، فناوری به‌عنوان ابزاری برای مقابله با چالش‌های سنتی اجرای وثایق از طریق مراجع قانونی، یعنی هزینه‌بر بودن، طولانی بودن و عدم شفافیت مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ این دیدگاه جهت اجرای سهل وثایق دیجیتال، با تکیه بر ماهیت خوداجرایی و امکانات خاص قراردادهای هوشمند در جهت اجرای مفاد قرارداد بدون نیاز به دخالت عوامل ارادی، که درنهایت به کاهش دعاوی موجود درخصوص اجرای وثایق دیجیتال منجر می‌شود، اجرای خودکار آن وثایق را پیشنهاد می‌کند؛^۲ اجرای خودکار وثایق دیجیتال به‌معنای اجرای آن وثایق از طریق عامل هوش مصنوعی است که رأی یا تصمیم آن مستقیماً در بسترهای دیجیتالی اجرا می‌شود.^۳

در حقوق ایران، برخلاف اموال غیرمنقول، در اموال منقول ضرورتی بر ثبت رسمی معاملات وجود ندارد، اما در صورتی که چنین باشد، اجرای حق وثیقه منقول (اعم از مادی و غیرمادی) همانند اموال غیرمنقول و بر طبق قانون ثبت و آیین‌نامه اجرای مفاد اسناد رسمی لازم‌الاجرا و از طریق دوایر اجرای مفاد اسناد رسمی لازم‌الاجرا انجام می‌پذیرد. اما در صورت عدم ثبت رسمی وثایق منقول، اجرای آن حق الزاماً از طریق دادگاه و مراجع قضائی انجام خواهد شد.^۴

در قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها و طبق تبصره ۱ ماده ۹ آن قانون، با تکیه بر دیدگاه اجرای وثایق دیجیتال به تبعیت از نظام عام اجرای وثایق و البته با پیش‌بینی سامانه جامع وثایق به‌عنوان یکی

1. UNIDROIT Working Group. .Cit. Principle 18.

2. Keating, Rebecca, "The Digital Dispute Resolution Rules: the future of digital disputes", Butterworths Journal of International Banking and Financial Law, 2021, P.476.

3. UKJT, Legal Statement on the issuance and transfer of digital securities, 2021, N.2.

۴. ماده ۷۷۹ قانون مدنی: « هرگاه مرتهن برای فروش عین مرهونه وکالت نداشته باشد و راهن هم برای فروش آن و ادای دین حاضر نگردد، مرتهن به حاکم رجوع می‌نماید تا اجبار به بیع و یا ادای دین به نحو دیگر بکند».

از نوآوری‌های آن قانون مقرر می‌دارد که تمام مراحل و تشریفات اجرای حق وثیقه اعم از ابلاغ اجراییه، ارزیابی، فروش مورد وثیقه و... بر طبق سامانه جامع وثایق موضوع ماده ۹ آن قانون صورت خواهد گرفت که البته هنوز دستورالعمل این تبصره توسط وزارت اقتصادی ابلاغ نشده است: «... اجرای وثیقه، وصول مطالبات و ایفای تعهدات از محل وثیقه صرفاً در صورتی ممکن است که پس از ایجاد سامانه، اطلاعات مربوط به فرایندهای توثیق همزمان با پذیرش قطعی وثیقه در سامانه ثبت شده و شناسه یکتا دریافت شده باشد. دستورالعمل اجرایی این ماده توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی تهیه و تصویب می‌گردد». بنابراین طبق تبصره اخیر، تمام مراحلی که برای اجرای اسناد رهنی رسمی و غیررسمی ضروری است، در سامانه مذکور نیز تعبیه شده و فرایند و تشریفات اجرای وثایق از جمله ابلاغ اجراییه و ارزیابی مورد وثیقه و... از طریق سامانه جامع مذکور صورت خواهد گرفت.

یکی دیگر از نوآوری‌های این قانون، معرفی سامانه «تدارک الکترونیکی دولت (ستاد)» مندرج در تبصره ۳ ماده ۹ به منظور یکپارچه‌سازی فرایند فروش اموال موضوع وثیقه از طریق مزایده است: «به منظور افزایش قیمت فروش و نقدشوندگی وثایق و شفافیت در مزایده‌ها، قوه قضائیه و سازمان ثبت اسناد و املاک کشور موظفانند مزایده‌های شعب اجرای احکام، دوایر اجرای ثبت و تصفیه امور ورشکستگی را» از طریق این سامانه برگزار نمایند.

البته این ماده با ماده ۱۹۴ لایحه تجارت جدید (که هنوز به تأیید نهایی فقهای محترم شورای نگهبان نرسیده) که مقرر می‌دارد: «در صورت عدم تأدیه دین تا سی روز پس از سررسید، وثیقه‌پذیر می‌تواند مال مورد وثیقه را از طریق مؤسسه حراجی به فروش رساند»، در تناقض است؛ زیرا طبق این لایحه مورد وثیقه باید از طریق مؤسسه حراجی، یعنی «شرکتی تجارتي که اموال منقول اشخاص را از طریق حراجی به فروش می‌رساند»^۱ به فروش برسد، درحالی‌که طبق ماده مذکور قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها، فروش وثیقه باید در قالب مزایده و از طریق سامانه ستاد انجام گردد. بنابراین در صورت تأیید نهایی این لایحه و تبدیل آن به قانون، ضروری است ترتیبات لازم برای هماهنگی مفاد آن با تبصره ۱ ماده ۹ قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها انجام شود؛ مثلاً می‌توان چنین پیشنهاد کرد که مؤسسات حراجی مندرج در لایحه قانون تجارت، به سامانه مذکور در قانون تأمین مالی تولید و

۱. ماده ۱۹۶ لایحه جدید قانون تجارت.

زیرساخت‌ها متصل شوند و تمام اقدامات خود را- همچون ادارات اجرای اسناد رسمی- در سامانه مذکور ثبت نمایند.

نتیجه‌گیری

با افزایش ارزش اقتصادی دارایی‌های دیجیتال و تمایل مشتریان بانکی به اخذ وام و کسب اعتبار از طریق توثیق این دارایی‌ها، در نظام‌های حقوقی مختلف چالش‌هایی در خصوص امکان وثیقه‌سپاری این اموال و ضوابط حاکم بر ایجاد، تأثیرگذاری نسبت به ثالث، تعیین حق تقدم وثیقه‌پذیران متعدد و نحوه‌ی اجرای حق وثیقه در دارایی‌های دیجیتال پدیدار شد. در این نوشتار ضمن تبیین رویکرد تقنین حقوق ایران نسبت به امکان توثیق دارایی‌های غیرمادی از دیرباز تاکنون این نتیجه حاصل شد که با توجه به افزایش مصادیق دارایی‌های غیرمادی، ضرورت تدوین قوانینی به منظور پذیرش توثیق این دسته از اموال (به‌عنوان مصادیقی از اموال غیرمادی) احساس و بدین منظور قوانین نوینی از جمله قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها ۱۴۰۳ به تصویب رسیده که در آن به منظور عدول از شرایط مضیق عقد رهن قانون مدنی، به «عقد وثیقه» که اعم از عقد رهن بوده و در آن ضرورتی به عین معین بودن مال مورد توثیق یا قبض فیزیکی آن وجود ندارد، اشاره شده است.

چرایی این موضوع با ادله حقوقی و اقتصادی قابل توجیه است؛ نظام حقوقی حاکم بر توثیق اموال، باید در راستای تحکیم حق مالکیت اشخاص و آزادی طرفین در قرارداد، برای صاحبان تمام انواع دارایی‌ها از جمله دارایی‌های دیجیتال، امکانات استفاده از تمام منافع مال (اعم از واقعی و مالی) از جمله وثیقه‌سپاری آن را فراهم کند؛ در نتیجه جواز توثیق این نوع از دارایی با قراردادن اموال دیجیتال در ردیف اموال مادی، به حمایت کامل از دارندگان دارایی‌های دیجیتال، جلوگیری از متروک شدن این اموال، درآمدزایی بیشتر، افزایش نفوذ در بازار و تسهیل فرایند تجاری‌سازی این نوع از دارایی‌ها برای صاحبان‌شان منجر می‌شود؛ مضافاً بر اینکه اگر قانون دایره وثایق قابل پذیرش را موسع نماید و آن را به دارایی‌های دیجیتال تسری دهد، نه تنها کمبود سایر دارایی‌های مادی جبران می‌شود، بلکه وثایق خارج از حوزه ملی کشورها مورد پذیرش قرار می‌گیرد که این مسئله افزایش امنیت و کاهش دعاوی در معاملات داخلی و خارجی و به تبع افزایش انگیزه سرمایه‌گذاران برای فعالیت را در پی دارد؛ در صورتی که اگر توثیق

این اموال را نپذیریم، دارایی‌های دیجیتال ارزش و جایگاه واقعی خود را در دنیای امروز پیدا نخواهند کرد و اصل تخصیص بهینه منابع و اصل هزینه اتکا در علم اقتصاد نقض خواهد شد؛ در این فضا یا اشخاص حاضر به اعطای تسهیلات نمی‌شوند یا اعتبارات اعطایی بدون تضمین باقی می‌ماند. در نتیجه پذیرش توثیق دارایی‌های دیجیتال با افزایش کارایی نهاد وثیقه، تأمین مالی و کاهش هزینه‌های مبادلاتی، به تسهیلات‌دهنده، تسهیلات‌گیرنده و در نهایت عموم جامعه نفع‌رسانی می‌کند.

باتوجه به فقدان مقرره خاص در قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها در خصوص شرایط ایجاد حق وثیقه در دارایی‌های دیجیتال، به نظر می‌رسد باتوجه به اصل رضایی بودن عقود، ایجاد حق وثیقه در دارایی دیجیتال به صرف توافق طرفین عقد وثیقه و سلب حق کنترل از وثیقه‌سپار، بدون نیاز به انعقاد قرارداد کتبی محقق می‌شود. هرچند منوط شدن قابلیت استناد و تأثیرگذاری این حق در برابر ثالث، به ثبت آن در سامانه جامع وثایق ماده ۹ قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها در هاله‌ای از ابهام است، بدون تردید قابلیت اجرای آن منوط به ثبت است. مضافاً بر اینکه وثیقه‌پذیری که مقدم بر دیگر وثیقه‌پذیران در آن مال نسبت به ثبت حق خود در سامانه مذکور اقدام نماید، بر دیگر وثیقه‌پذیران رجحان خواهد داشت، ولو آنکه تاریخ انعقاد قرارداد توثیقش مؤخر بر دیگری باشد. البته در راستای انجام این تکالیف، این سامانه نارسایی‌هایی دارد که با اصلاح آنها بر تأثیرگذاری و مطلوبیت آن افزوده می‌شود؛ بدین منظور پیشنهاد می‌گردد ضمن فراهم آوردن امکان دسترسی اشخاص به اطلاعات حقوقی مال مورد وثیقه (با حفظ حریم خصوصی) به منظور تأمین هرچه بیشتر اصل اعلام و جلوگیری از پدیده ثروت کاذب، با هدف هماهنگ‌سازی این سامانه با نظام حقوقی ایران و جلوگیری از تعدد مراجع ثبتی، نهاد متولی آن سازمان ثبت اسناد و املاک کشور معرفی گردد.

همچنین اجرای حق وثیقه و انجام کلیه مراحل و تشریفات آن اعم از ابلاغ اجرائیه، ارزیابی، فروش مورد وثیقه و... بر طبق سامانه جامع وثایق مذکور و فروش آن در قالب مزایده از طریق سامانه «تدارک الکترونیکی دولت (ستاد)» مندرج در تبصره ۳ ماده ۹ ق.ت.م. ت. ز انجام می‌پذیرد که البته در صورتی که لایحه جدید قانون تجارت به تأیید نهایی فقهای محترم شورای نگهبان برسد، با ماده ۱۹۴ آن در تعارض خواهد بود؛ چراکه به موجب ماده اخیر فروش مورد وثیقه باید از طریق مؤسسات حراجی انجام پذیرد. می‌توان چنین پیشنهاد کرد که مؤسسات حراجی مندرج در ماده ۱۹۴ لایحه، به سامانه مذکور در ق.ت.م. ت. ز متصل شوند و تمام اقدامات خود را در سامانه مذکور ثبت نمایند.

فهرست منابع الف) منابع فارسی مقاله

۱. السان، مصطفی و محمد سلیم اردشیری لردجانی، «مطالعه تطبیقی اجرای حق وثیقه منقول در قانون متحدالشکل تجاری آمریکا و حقوق ایران»، *فصلنامه‌ی تحقیقات حقوقی*، ش. ۹۵، د. ۲۴، ۱۴۰۰، صص. ۱۵۹-۱۸۱. doi: 10.29252/JLR.2021.184782.1568
۲. بادینی، حسن و جواد شیخ سیاه، «از حق مالکیت تا حقوق مالکیت، بررسی تطبیقی سیر تحول مفهوم مالکیت»، *حقوق تطبیقی*، د. ۱، ش. ۱، ۱۳۸۹، صص. ۱-۲۲. doi 10.22059/jcl.2010.80783
۳. باقری، محمود و محمود جعفری چالشری، «تحلیل اقتصادی رهن اموال فکری»، *نشریه تحقیقات حقوقی*، ش. ۶۲، ۱۳۹۲، صص. ۷-۲۶.
۴. پناهی، مهدی، علی نجاد الماسی، احمد شمس و محمودرضا محمد طاهری، «مؤلفه‌ها و اصول حقوقی حاکم بر مالکیت در فضای مجازی»، *فصلنامه علمی تحقیقات حقوقی آزاد*، د. ۱۳، ش. ۴۸، ۱۳۹۹، صص. ۲۳-۳۸. doi: 10.30495/alr.2020.673129
۵. حمیدی اول، امیررضا و میرقاسم جعفرزاده، «توثیق حقوق ناشی از قرارداد اعطای مجوز بهره‌برداری مال فکری»، *فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، د. ۲۵، ش. ۱، ۱۴۰۰، صص. ۲۹-۵۶. doi: 20.1001.1.22516751.1400.25.1.5.0
۶. ذوالفقاری، سهیل، محمد ابوعطا و حمید مسجد سرایبی، «تأملی بر توثیق سهام در شرکت‌های سهامی»، *تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل*، د. ۱۱، ش. ۴۲، ۱۳۹۷، صص. ۱۹۳-۲۲۹.
۷. صادقی، محسن، «تئوری موازنه استاد جعفری لنگرودی؛ تحلیل اقتصادی رأی وحدت رویه شماره ۸۱۰ دیوان عالی کشور (۰۴/۰۳/۱۴۰۰)»، *دوفصلنامه نقد و تحلیل آرا قضایی*، د. ۲، ش. ۴، ۱۴۰۲، صص. ۷۵-۱۰۵. doi: 10.22034/analysis.2023.2008016.1067
۸. طباطبایی حصار، نسرین و سحر آیین‌پرست، «جایگاه نهاد ثبت در تأمین ثبات و وضعیت حقوقی اموال منقول و امنیت معاملاتی با تأکید بر معاملات وثیقه‌ای»، *نشریه مطالعات حقوق خصوصی*، د. ۵۳، ش. ۳، ۱۴۰۲، صص. ۵۸۱-۶۰۲. doi: 10.22059/jlq.2024.337869.1007642
۹. عبدی‌پور فرد، ابراهیم و مرتضی وصالی ناصح، «توسعه مفهوم و مصادیق مال در فضای مجازی (مطالعه تطبیقی مالیت داده‌های رایانه‌ای در حقوق اسلام، ایران، ایران و کامن لا)»، *پژوهش تطبیقی*

حقوق اسلام و غرب، د. ۴، ش. ۱، ۱۳۹۶، صص. ۸۷-۱۱۲.
doi: 10.22091/csiw.2017.1526.1121

۱۰. کریمی، عباس و محمد معین اسلام، «رهن اموال فکری»، نشریه مطالعات حقوق خصوصی، د. ۳۸، ش. ۲، ۱۳۸۷، صص. ۳۱۵-۳۲۴.

۱۱. ملا کریمی، فرشته، «بررسی فقهی حقوقی وثایق بانکی»، پژوهشکده پولی و بانکی، ش. ۹، ۱۳۹۱، صص. ۱-۱۲.

پایان نامه

۱۲. عباسی منش، حمیدرضا، حق وثیقه در اموال فکری و ارائه الگوی بهینه (مطالعه تطبیقی در الحاقیه راهنمای قانون‌گذاری آنسیترال در مورد حقوق وثیقه در اموال فکری و قانون متحدالشکل تجاری آمریکا و حقوق ایران، رساله دکتری، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۷.

ب) منابع عربی

کتاب

۱۳. شهید ثانی، *تحریر الروضه فی شرح اللمعه*، ج. ۱، قم: مؤسسه فرهنگی طاهرا، ۱۳۷۵ ق.

۱۴. شیخ محمد حسن، نجفی، *جواهر الکلام*، ج. ۲۵، چ. ۳، تهران: دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۷۲ ق.

۱۵. نراقی، ملااحمد، *عواید الایام*، قم: مکتبه بصیرتی، ۱۴۰۸ ق.

References

Books

1. Gerard, Mc Cormack, **Secured Credit under English and American law**, Cambridge, Cambridge studies in corporate law, 2004.
2. Lohansoon, Erica, **Property Rights in Investment Securities and the Doctrine of Specificity**, Berlin; Springer, Verlag Berlin Heidelberg, 2009.

Articles

3. Abdipourfard, Ebrahim and Morteza Vesali Naseh, "Development of the Concept and Examples of Property in Cyberspace (Comparative Study of Computer Data Property in Islamic, Iranian, Iranian and Common Law Law), " *Comparative Studies on Islamic and Western Law*, Vol. 4, No. 1, 2017, pp. 87-112. (in Persian) doi: 10.22091/csiw.2017.1526.1121.
4. Badini, Hassan and Javad Sheikh Siah, "From Right of property to Property Rights, a Comparative Study of the Evolution of the Concept of Ownership", *Comparative Law*, Vol. 1, No. 1, 2020, pp. 1-22. (in Persian) doi:10.22059/jcl.2010.80783.
5. Bagheri, Mahmoud and Mahmoud Jafari Chaleshtari, "Economic Analysis of Intellectual Property Mortgage", *Legal Research Quarterly*, Vol. 61, 2013, pp. 373-407. (in Persian)
6. Elsan, Mostafa and Mohammad Salim Ardeshiri Lordjani, "A Comparative Study of the Enforcement of Movable Security Interest in the Uniform Commercial Code of the United States and Iranian Law", *Legal Research Quarterly*, Vol. 95, 2020, pp.159-181. (in Persian) doi: 10.29252/JLR.2021.184782.1568 .
7. Gervais, Daniel J., "The Internationalization of Intellectual Property: New Challenges from the very Old and the very New", *Fordham Intell. Prop. Media & Ent. L.J*, Vol: 12, No.4, pp. 929- 990, 2002.
8. Hamidi Awal, Amir Reza and Mirghasem Jafarzadeh, "Using Rights Arising from the Contract for Granting a License to Exploit Intellectual Property as secueiry", *Comparative Law Research Quarterly*, Vol. 25, No. 1, 2021, pp. 29-56, -20. (in Persian) doi: 20.1001.1.22516751.1400.25.1.5.0
9. Karimi, Abbas and Mohammad Moein Islam, " The Pledge of Intellectual Property", *Journal of Private Law Studies*, Vol. 38, No. 2, 2008, pp. 315-324. (in Persian).
10. Keating, Rebecca, "The Digital Dispute Resolution Rules: the future of digital disputes", *Butterworths Journal of International Banking and Financial Law*, 2021.
11. Mollakarimi, Fereshteh, "A Legal Jurisprudential Study of Bank Securities", *Monetary and Banking Research Institute*, Vol. 9, 2012, pp. 1-12. (in Persian)

12. Panahi, Mehdi and Alinejad Almasi and Ahmad Shams and Mahmoud Reza Mohammad Taheri, "Components and Legal Principles Governing Ownership in Cyberspace", *Scientific Quarterly of Free Legal Research*, Vol. 13, No. 48, 2019, pp. 23-38. (in Persian) doi: 10.30495/alr.2020.673129.
13. Sadeghi, Mohsen, "The Theory of Equilibrium of Professor Jafari Langroodi; Economic Analysis of the Supreme Court's Unanimous Decision No. 810 (1400/03/04)", *Two Quarterly Journals of Criticism and Analysis of Judicial Decisions*, Vol. 2, No. 4, 2024, pp. 75-105. (in Persian) doi: 10.22034/analysis.2023.2008016.1067.
14. Tabatabaei Hesari, Nasrin and Sahar Ainparast, "The Position of the Registration Institution in Ensuring the Stability and Legal Status of Movable Properties and Transaction Security with an Emphasis on Collateral Transactions", *Journal of Private Law Studies*, vol. 53, No. 3, 2024, pp. 581-602. (in Persian) doi: 10.22059/jlq.2024.337869.1007642.
15. Zolfaghari, Soheil and Mohammad Abu Atta and Hamid Masjeedsaraei, "A Reflection on the Using Shares in Joint Stock Companies as Security", *Comparative Legal Research in Iran and International*, Vol. 11, No. 42, 2018, pp. 193-229. (in Persian) 3156085101116216.

Thesis

16. Abbasi-Manesh, Hamidreza, **Security Rights in Intellectual Property and Providing an Optimal Model (Comparative Study in the Annex to the UNCITRAL Legislative Guide on Security Rights in Intellectual Property and the Uniform Commercial Code of the United States and Iranian Law**, PhD Thesis, Tarbiat Modares University, Faculty of Law, 2018. (in Persian)

Sites

17. Florent D., "La Société Générale fait une proposition à MakerDAO", 2021, available at: <https://cryptoast.fr/societe-generale-collaboration-historique-defi-makerdao/>. Last visited **June 7, 2026**
18. Lehmann, Matthias and Matthias Haentjens, "The Law Governing Secured Transactions in Digital Assets", *Leiden Law School, Hazelhoff Research Paper*, Series no. 12, 2023, available at: <https://ssrn.com/abstract=4353371/>. Last visited **June 7, 2026**

International documents

19. ELI, "Principles on the Use of Digital Assets as Security", 2022, available at: <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-publications/completed-projects/use-of-digital-assets-as-security/>, Last seen 2/10/2024.

20. UK Law Commission, "Digital Assets Final Report", printed in the UK by HH Associates Ltd, 2023, available at:
<https://www.gov.uk/government/publications>, last seen 02/20/2024.
21. UKJT, "Legal Statement on the issuance and transfer of digital securities", 2021. last seen 02/20/2024.
22. UNCITRAL, "UNCITRAL Model Law on Secured Transactions", United Nations Publication, Sales No. E.17.V.1, 2016. last seen 02/20/2024.
23. UNIDROIT Working Group, "Principles on Digital Assets and Private Law", 2023. last seen 02/20/2024.
24. World Bank Group, "Secured-Transactions-Collateral-Registries-and-Movable-Asset-Based Financing", Washington; WORLD BANK Publishing, 1st Ed, 2019. last seen 02/20/2024.

The Impact of the Production and Infrastructures Financing Law on Using of Digital Assets as Security

Nasrin Tabatabai Hesari*

Ghazaleh Sahranavard**

Received: 2025.11.07

Accepted: 2026.01.26

Abstract

With the emergence of digital assets as a new asset class and their ever-increasing economic value, their use as security has been noted in order to obtain credit in the banking system, so it is necessary to regulate special provisions for it; especially, acceptance of digital assets as security by institutions parallel to the banking system in practice (with the purpose of obtaining credit) makes it necessary to pay attention to this issue. Although the possibility of using intangible assets as security is also acceptable based on some previous laws, the purpose of this research is to examine the effects of the Production and Infrastructure Financing Law on the possibility of using digital assets as security and its effects. This research, with an analytical-comparative approach to the Production and Infrastructure Financing Law, national law, and international documents, has reached the conclusion that, pursuant to Article 7 of the said law, acceptance of using digital assets as security is in line with the principle of freedom of contracting and strengthens the principle of ownership and its efficiency, and it is superior by increasing the safety of transactions and commercializing this type of assets. The security right in digital assets is created by the agreement of the parties (either written or oral), and it will be enforceable by registering the security right in the comprehensive registration system (listed in Article 9 of the Production and Infrastructure Financing Law). Also, this system has deficiencies that need to be resolved.

Keywords:

Guarantee, Mortgage, Creation of security right, Effectiveness of security right, Intangible property.

* Associate Professor, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.
Corresponding Author Email: nasrintaba@ut.ac.ir

** PhD Candidate, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran